

YAPAY ZEKÂ İNSAN VE DİN

Mücahit GÜLTEKİN, 12 Nisan 2020

<https://www.islamvemedya.com/yapay-zek-insan-ve-din/808/>

Afyon Kocatepe Üniversitesi Dr. Öğretim Üyesi Mücahit Gültekin, yapay zekâ ve din ilişkisi hakkında islamvemedya.com'un sorularını cevapladı.

İslamvemedya.com: Netflix'teki "Evrim" filminde insanın kendini tanrı yerine koymak için yapay zekâyı kullanabileceğine temas vardı. Ne dersiniz? Yapay zekâ, Batılı tasavvurda insanın ölümsüzlüğe, tanrısallığa öykünmesinin yeni bir mecrası olabilir mi?

Mücahit Gültekin: Özellikle 2000'li yıllardan sonra hem biyoloji hem de yapay zekâ alanında büyük bir gelişme oldu. Genetik ve yazılım hakkında insan daha fazla bilgi sahibi oldukça, kendisi ve çevresi üzerinde daha fazla kontrol sahibi olduğunu gördükçe böylesi zanlara daha fazla kapılıyor. O yüzden bu fikir son yıllarda daha açıktan, daha "cesurca" dile getiriliyor.

Örneğin Google'ın yöneticilerinden ve aynı zamanda transhümanizmin öncü isimlerinden Ray Kurzweil 2015'te Singularity Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada, "Evrimleşirken Tanrı'ya yaklaşıyoruz...bizler beynin neokorteksini genişleteceğiz ve daha da tanrılaşacağız." demişti. Stewart Brand da, "Şimdi tanrı gibiyiz, bu konuda kendimizi geliştirmeliyiz." diyor. Bu kişileri böylesi "cesur" konuşmaya iten şey şüphesiz yapay zekâ alanında elde edilen başarı ve zaferler. Ama bu ilk kez olmuyor, bilim geliştikçe insanın bir Tanrı'ya ihtiyacı kalmayacağı fikri epey eski. Bilimsel buluşlar neticesinde yaşanan "cezbe" hali çok uzun sürmüyor. Çünkü hem ilerleme içinde bazı sorunları beraberinde getiriyor hem de bir süre sonra aşılması gereken daha büyük zorlukları ortaya çıkarıyor. Ama yine de "tanrılaşma" fikri güçlü bir motivasyon olmaya devam ediyor.

İslamvemedya.com: Yapay zekâ kullanılarak, DeepBlue bilgisayarı Casparov'u yenmişti. Makine ile insan mücadelesi açısından bir başlangıçtı bu. Şimdi ne durumdayız? Yapay zekâ karşısındaki yenilgi, hangi alanlarda sürebilir? Veya sürececek mi?

Mücahit Gültekin: Yapay zekâ çalışmaları "dar yapay zekâ" ve "yapay genel zekâ" çalışmaları olarak ikiye ayrılıyor. Dar yapay zekâ, tanımlanmış, sınırları belirli dar alandaki performansı ifade ediyor. Satranç oynamak, ağaçları budamak, kargo taşımak gibi. Hadrian isimli duvar örebilen robotun dama oyunu hakkında yapabileceği bir şey yoktur. Özetle yapay zekâ çalışmaları dar alanda başarılar elde etti, etmeye de devam ediyor. Asıl sorun insan düzeyinde bir "yapay genel zekâ" geliştirilip geliştirilemeyeceği.

Yapay zekâ çalışmalarının arkasındaki motive edici hedef yapay zekânın Turing testini geçmesi idi. Turing testi bilindiği gibi, Alan Turing tarafından 1950'de Mind adlı felsefe dergisinde, yapay zekânın insandan ayırt edilip edilemeyeceğini test eden varsayımsal bir senaryo idi. İnsan bir perde arkasından bir yapay zekâyla insanın konuşmalarını dinliyor. Konuşanlardan hangisinin yapay zekâ olduğunun anlaşılabilmesi bilgisayarın Turing testini geçtiğini gösteriyor.

DeepBlue'nun başarısı çok etkileyici olsa da, satranç gibi olası ihtimallerin hesaplanmasına dayalı dar bir alanı kapsıyor. Yapay zekâ uzmanları bunun farkında. AlphaGo'nun satrançtan çok daha zor olan Go oyununda Lee Sedol'ü yenmesi de çok etkileyiciydi ama burada da aynı sorun var. Her ikisinin başarısı da Turing testinden geçildiğini göstermez. Bunlar dar yapay zekâ başarıları. Belki daha çarpıcı bir örnek IBM'in Watson isimli bilgisayarının Riziko oyununda Ken Jennings'i yenmesidir. Watson'un başarısı daha "insanca" bir başarı çünkü, sadece bilgiyi depolamayı değil dili anlamayı da gerektiriyordu. Dildeki mecazı, kültürel konteksti ve mizahı filan anlamayı da gerektiriyordu.

Bunun gibi son 20 yılda çok fazla ışıltılı başarı elde edildi. İnsanlarla etkileşime girebilen, konuşabilen, öğrenebilen, duygusal tepkiler verebilen robotlar üretildi. Nitekim 2014'te Turing testini geçen bir yazılım üretildi. 13 yaşında bir çocuk taklidi yapan bir yazılım uzmanlardan oluşan bir jürinin %33'ünü kandırmayı başardı. Bunun elbette ki, siber suçlar gibi alanlarda önemli sonuçları olacaktır. Bu ayrı bir konu.

Ama konumuz açısından üzerinde durmamız gereken soru şudur: Robot Turing testini geçtiğinin farkında mıdır? Örneğin Ken Jennings'in Watson kazandıktan sonra: "Yeni efendilerimizi selamlıyorum" dediği söylenir. Watson bundan "gurur" duymuş mudur mesela? Yarışma başladığında hırs yapmış mıdır? Basit bir soruya cevap verememekten dolayı salonda rezil olacağını düşünüp stres yapmış mıdır? Kaybetseydi depresyona girer miydi? AlphaGo bir dünya şampiyonunu yendiğinin farkında mıydı?

Burada "miş gibi" yapmaktan bahsetmiyorum. Perdenin ardında bir robot "insan rolü" yapabilir ve belki insanı yanıltarak başarılı da olabilir. Ama bakmamız gereken yer burası değil kanaatime göre. Robot bütün bu olup biten şeyin farkında mıdır? Bu da bizi "bilinç" denilen felsefi bir sorununa götürüyor ki, yapay zekâ uzmanlarının bu konuyu tartışmaya çok istekli olmadıklarını söyleyebiliriz.

Robotlar, dinî alanda ne kadar etkili olabilir?

İslamvemedya.com: “Robotların din hizmetinde kullanılması”na dair örnekler var. Almanya’ya bir kilisede Robot papaz var, örneğin. Veya Asya’da robot Budist rahipler... Sizce yapay zekâ teknolojileri, din sahasında ne kadar etkili olabilir?

Mücahit Gültekin: Riziko oyununda galip gelen Watson ile, Fetâvâ-i Hindiyeye gibi fıkıh kitaplarını yalayıp yutmuş bir robot arasında fark yok. Hatta şu anda yeryüzünde yaşayan bütün alimlerden daha hızlı ve belki de hemen hiçbir alimin sahip olmadığı donanımda "Alim Watson" var edilebilir. Bu "alim robot" dua edebilir, ilahi okuyabilir, mevlid okuyabilir. Fıkhi bir soruyu kişinin istediği mezhebe göre cevaplayabilir. Hatta daha önce yapılmış içtihatları bakıp içtihat da yapabilir. Nitekim modern hukukta bu yapılıyor. Hakimlerden daha iyi performans gösteren robot hakimler olduğu aktarılıyor.

Yani, telefonlardaki restoranda yemek masası ayırtan, uçak bileti ayarlayan, mailleri kontrol eden akıllı dijital asistanlar ile namazı bozan şeyleri her mezhebe göre söyleyebilen/söyleyecek yazılımlar arasında fark yok. Depolanabilen, ezberlenebilen, aktarılabilen, sayısallaşmaya ve programlamaya müsait görevler yapay zekâ tarafından yapılabilir. Diyanet'in "Alo Fetva" hattını düşünelim mesela. Diyanet eğer olası soruları ve bunların cevaplarını çıkarabilirse, "Siri" gibi bir dijital asistan bu işi görebilir. Yani namazın içindeki şartlar, kişiye, duruma göre değişmiyor. Benim anlayabildiğim kadarıyla İslami ilimlerin programlanabilir bazı alanları robotik için uygun. Ben tabii ki, burada "olabilirliğini" konuşuyorum, doğruluğu yanlışlığı ayrı bir konu. Böylesi bir gelişme dinde "mekaniklik-dinamiklik", "hüküm-hikmet", "zahir-batın", "bilgi-hikmet" gibi tartışmaları beraberinde getirecek ve "din adamı kimdir?" sorusu üzerinde yeniden düşünmeye yol açacaktır.

İlmihal bilgileri, dijital asistanlar tarafından verilebilir mi?

İslamvemedya.com: İslam dünyasında; yapay zekâ ile dini bilgi üretmek için bir model çizildiği ifade ediliyor. Yapay zekânın buna uygun bir zemin olduğunu düşünüyor musunuz? Böyle bir uygulama olursa, Yapay Zekâ ile üretilen dini bilgiye nasıl yaklaşırız, ne kadar itimat ederiz sizce?

Mücahit Gültekin: Bu soruda "dini bilgi" ve "üretmek" kavramlarından neyi anladığımız önemli. Dini bilginin bir bölümünün yapay zekâyı oldukça uygun olduğu açıktır. Yukarıda söylediğim gibi, ilmihallerde yer alan bilgiler, Siri benzeri bir dijital asistan tarafından verilebilir; üstelik her mezhebe uygun olarak. Örneğin "Ayakları meshetmek caiz mi?" sorusuna Hanefî mezhebine göre "hayır" ama Caferî mezhebine göre "evet" cevabı verebilir. Akıllı

telefonun sizin istediğiniz saatte ezan okumaya başlaması gibi bir şey bu. İsterseniz o saatte Sovyet milli marşını da çalmaya başlayabilir.

Yapay zekâ söz konusu olduğunda bilginin içeriğinin, türünün ne olduğu önemli değil, bilginin formatlanmaya, programlanmaya, kodlanmaya uygun olup olmadığı önemli. Zekât düşen mallar ile, trafik kurallarını ihlal eden şeyleri teşhis noktasında içerik ya da tür olarak bir fark yoktur yapay zekâ için; 0 ve 1'lerden ibarettir her şey. Tartışmalı konularda yapay zekâyâ görüşler arasındaki farklar konusunda da kodlama yapılmışsa her birine uygun seçenekleri de size sunabilir.

Buradaki sorun yapay zekânın yeni bir hüküm üretmesi ya da seçeneklerden birini tercih etmesi olacaktır. Bu yapılabilir mi? Örneğin ABD'de yapay zekâ bir hâkim, bir dava dosyasını, kanunları, daha önce verilmiş kararları ve yapılan içtihadları dikkate alarak karar bağlıyor. Aynı yapay zekâ aynı dosyada hukuku farklı olan bir ülkede davayı daha farklı bir şekilde sonuca bağlayabilir. Burada kanaatime göre makine insanın öncesinde olan bir şey değil, insanın sonrasında da yok. İnsan-makine-insan modelin bir durum söz konusu olabilir ancak. Sınırları insan belirleyecek, ortaya çıkan seçeneklerden de tercihi insan yapacaktır. Tabii ki şu anda yapay zekâ üreten yapay zekâlar tartışılıyor ama sorun yine de yapay zekânın ürettiği bilgi evreninin maddî sınırıyla ilişkili olması etrafında dönüyor.

Yapay Zekâ ve Samiri'nin buzağısı

İslamvemedya.com: Son olarak, eski Google Mühendislerinden biri yapay zekâ ile bir din kurdu, Yapay Zekâ Tanrısı oluşturdu. İnsanoğlunun metafizik alana ilişkin algılarında, din olgusuna bakışında, yapay zekâ neler getirecek bize?

Mücahit Gültekin: Bu tür haberleri biraz magazin haberler olarak değerlendiriyorum. Bahsettiğiniz kişi Anthony Levandowski ise bu kişi bildiğiniz gibi, ticari sır olarak tanımlanan bilgileri çalmaktan dolayı suçlu bulundu ve yüklü bir cezaya çarptırıldı. Bu yönüyle bile haberin taşıdığı ironi önemli. Muhtemelen ürettiği yapay zekânın kodlarını yazarken hırsızlığı suç olarak tanımlamamıştır!

Yapay zekâ dediğimiz şey sonuçta bir makine. Bunu basite indirgemek için söylemiyorum, konunun özünü kaçırmamamız için söylüyorum. Bu yönüyle "Samiri'nin buzağısı"ndan farklı değil. Samiri tarihin ilk yapay zekâ uzmanlarından biri, belki de ilkiydi. Bildiğiniz gibi o ses çıkaran bir buzağı yapmıştı. İsrailoğulları şahit oldukları onca mucizeyi bir kenara itip Samiri'nin buzağısı tarafından büyülendiler. Modern Firavunlar, Karunlar, Bel'amlar olduğu gibi modern Samiriler de olacaktır. Modern Samiriler şüphesiz daha gelişmiş "buzağılar" yapıyor.

Sorun makinede değildir. Sorun insanın ihtirasındadır; hâlâ kibir içinde olması ve ilahlık iddiasında bulunmasındadır. Yapay zekâ biriktirdiğimiz bilginin bir ürünü. İnsanoğlu bugüne kadar ürettiği bilgiyle iyi şeyler de yaptı kötü şeyler de. İnsanoğlunun bir kısmı kötü şeyler yapan insanların ürettiği bilgi tarafından kandırıldılar ve yoldan çıktılar. Bugün de aynı sorunla karşı karşıyayız diye düşünüyorum. İnsan eşref-i mahlukattır. Yapay zekâ üzerinden, insanın varlık hiyerarşisi içindeki yerini düşürmek için manipülasyonlar yapılıyor. Şimdi bir kısım insan elinde tuttuğu bilgiyle "hayır biz insandan daha iyisini yaptık" demeye getiriyor. Sorun bu. İnsan, küçük bir zümrenin ürettiği "modern buzağılara" tapmaya çağırıyorlar. İnsanoğlu daha önce bu trajik hatayı yaptı ve sonu iyi olmadı. Manipülasyon bu sefer daha güçlü. İnşallah tekrar aynı hataya düşülmez.

“Yeryüzünün ifsad edilmesinde kritik bir aşamadayız”

İslamvemedya.com: Yapay Zekâ ve din ilişkisine yönelik eklemek istediğiniz başka hususlar var mı?

Mücahit Gültekin: Şunu söylemek istiyorum. Bugün yapay zekânın biyolojiyle birleştiği "biyoteknoloji" dediğimiz bir alan var. Hem insanın, hem ekinin genetiğiyle oynanabiliyor. Çok tehlikeli bir dönemeçteyiz. Tehlike dediğim gibi makineden ya da DNA'dan gelmiyor. Bunlara müdahale edebilecek araçları ellerinde tutan elit bir zümreden geliyor. İslam dünyası bunun çok farkında değil. Farkında olmadığını, gereksiz, tarih dışı pek çok tartışmanın içinde sürüklenip durmasından anlıyoruz. Bugün ilahi düzene kevni katmanda bir müdahale var. Yeryüzünün ifsad edilmesinde kritik bir aşamadayız. Ama İslam dünyasının bu meydan okumaya entelektüel, ahlaki ve siyasi bir cevap üretebilecek koşullar içinde olmadığını görüyoruz. Asıl tedirgin olmamız gereken şey bu. Bu meydan okumaya cevap verebilmemiz için, İslam dünyası içinde, sadece İslam dünyası değil bütün mazlum ve mustazaflar arasında bir insicama, birliğe, erdemli bir dayanışmaya ihtiyacımız var. Bunun koşulları ve imkanları üzerinde daha çok düşünmeli, çaba göstermeliyiz. Teşekkür ederim.